

Η εποχή μετά τα μνημόνια Το δις εξαμαρτείν, ουκ ανδρός σοφού

Γράφει ο
Byron Tomazos
Μηχανολόγος,
Απόφοιτος Πολυτεχνείου
Μονάχου
e-mail: btomazos@gmail.com

Το χθες Σε διάστημα δύο αιώνων, το ελληνικό κράτος πτώχευσε επτά φορές, βυθίστηκε σε αντίστοιχες κρίσεις και έζησε σχεδόν συνεχώς υπό διεθνή οικονομικό έλεγχο, κυρίως αγγλικό, αφού η Αγγλία ήταν η κύρια πηγή χρηματοδότησης των ελληνικών δανείων. Πριν από 80 χρόνια ο καθηγητής Ανδρέας Ανδρεάδης έγραφε: «Η ιστορία της δημόσιας οικονομίας του νεότερου ελληνικού κράτους είναι εν πολλοίς η ιστορία του δημοσίου χρέους» και μέχρι σήμερα δεν διαψεύστηκε.

Το γιατί πτωχεύσαμε τόσες φορές οφείλεται σε πολλούς λόγους, με κυριότερο, κατά τη γνώμη μου, τη νοοτροπία μας να ξεδεύουμε παραπάνω από ό,τι κερδίζουμε ή παράγουμε, και το ότι είμαστε λαός που δύσκολα μπαίνει στο "ματρί".

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έχει δημοσιεύσει ένα γράφημα όπου απεικονίζεται η πορεία του ελληνικού δημοσίου χρέους από το 1884 έως το 2016, ως ποσοστό του ΑΕΠ και στο οποίο φαίνεται ξεκάθαρα πότε εξοικειώσαμε.

Μια εικόνα αξίζει χίλιες λέξεις:

Το πρώτο που παρατηρεί κάποιος σε αυτό το γράφημα είναι ότι από 1945 έως το 1981 το χρέος μας ήταν γύρω στο 20% του ΑΕΠ. Μετά την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία άρχισε η εκθετική αύξηση της καμπύλης.

Η αρχή του τέλους για την οικονομία θεωρώ ότι ήταν η υλοποίησή, το 1982, της βασικής προεκλογικής υπόσχεσης του ΠΑΣΟΚ για την αύξηση του κατώτατου βασικού μισθού κατά 40%. Αυτό είχε σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στη βιομηχανία, στη βιοτεχνία αλλά και στις επιχειρήσεις λόγω της μεγάλης αύξησης του μισθολογικού κόστους και των συμπαραγορευμάτων (επιδόματα, άδειες, ασφάλιση, κ.λπ.) με άμεση συνέπεια την αποδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας.

Θυμάμαι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Βρισκόμουν στο Άμστερνταμ και σκίστηκε το κουστούμι μου αναγκάστηκε, λοιπόν, να αγοράσω ένα άλλο, δεν είχα χρόνο να ψάξω ιδιαίτερα, βρήκα μια φίρμα σχετικά ακριβή και όταν το πήρα στα χέρια μου είδα ότι έγραφε Made in Greece. Μόλις επέστρεψα στην Ελλάδα, από περιέργεια αναζήτησα την εταιρεία, είχε ένα εργοστάσιο στα Μεσόγεια, πήγα εκεί και αγόρασα ένα παρόμοιο κουστούμι στο ένα τρίτο της τιμής. Το είπα και σε μερικούς φίλους, πήγαμε και αγοράσαμε και άλλα κουστούμια και έτσι γνωρίστηκε με τον διευθύνοντα σύμβουλο και τον συνεχάρη για τη δουλειά του. Τότε έφευγαν 11 διπλές νταλικές κάθε εβδομάδα με ρούχα για το εξωτερικό.

Την τελευταία φορά που πήγα, μου είπαν ότι έχουν προβλήματα λόγω αυξημένου κόστους και σκέπτονταν να μεταφέρουν την εταιρεία εκτός Ελλάδος. Έτσι και έγινε. Την τύχη αυτού του εργοστασίου την είχαν και άλλα πολλά, γιατί μια μισθολογική αύξηση της τάξης του 40% από τη μια μέρα στην άλλη είναι τεράστια και απειλεί την επιβίωση της επιχείρησής.

Είναι πανθομολογούμενο ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου ανέδειξε

και χρησιμοποίησε τον λαϊκισμό ως βασικό εργαλείο πολιτικής, κατόρθωσε με αριστοτεχνική μαεστρία να αποκτήσει την εμπιστοσύνη του κόσμου, όμως όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, θα μείνει στην ιστορία και ως ο άνθρωπος του «Amor Fati» του Νίτσε. Σίγουρα έκανε και καλές μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις, σίγουρα είχε και μεγάλες επιτυχίες, όπως τα Μεσογειακά προγράμματα που εξασφάλισε για τη χώρα και άλλα, όμως μέχρι εκεί. Στον αντίποδα, το παράκαμε με παροχές, προσλήψεις, αντιστασιακές συντάξεις και λαϊκίστικα μέτρα που καθήλωσαν τη χώρα και την οδήγησαν στην οπισθοδρόμηση. Ρώτησα πρόσφατα μια γιαγιά σε κάποιο χωριό τι θα ψηφίσει στις επερχόμενες εκλογές και μου απάντησε ότι θα ψηφίσει ΠΑΣΟΚ, «αν ψηφίσω τίποτα άλλο θα μου κόψει ο Θεός το χέρι, γιατί αυτό το κόμμα μου έβγαλε και την αντιστασιακή σύνταξη». «Έλα, καλέ», της είπα, «αντάρτισσα κι εσύ επάνω στα βουνά ήσουν;...». Κάποιος άλλος από ένα χωριό στη Χίο πήρε αντιστασιακή σύνταξη γιατί, όπως μου είπε, όταν ήταν μικρός, με τον πατέρα του φυγάδευσαν με το καϊκι τους τις νύχτες τους Έλληνες μέσω Τουρκίας για τη Μέση Ανατολή. Τον ρώτησα «πόσων χρονών ήσουν τότε;» και μου απάντησε «δώδεκα»!

Ο Παπανδρέου ήταν μεν χαρισματικός, αλλά οι επιλογές του δεν ήταν πάντα προς τη σωστή κατεύθυνση.

Σημειώτων βέβαια ότι όλες οι επόμενες κυβερνήσεις εφάρμοσαν σχεδόν την ίδια πολιτική. Φαίνεται καθαρά στο γράφημα, εξαιρείται μόνο η περίοδος διακυβέρνησης του Σημίτη, που εφάρμοσε ένα σταθεροποιητικό πρόγραμμα προτού μπουκέ στο ευρώ, αλλά και αυτόν τον απομάκρυναν.

Θα θυμάστε ότι ουσιαστικά, μόνο ο Μητσοτάκης επιχείρησε να υλοποιήσει ένα «Μνημόνιο» εγγυώριας εμπνεύσεως, 20 χρόνια πριν το επιβάλουν στη χώρα οι δανειστές, αλλά δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει την υποστήριξη στις μεταρρυθμίσεις όχι μόνο ευρύτερων κοινωνικών δυνάμεων, αλλά ούτε μεγάλου μέρους της Ν.Δ.

Επίσης, τον Απρίλιο του 2001 ο Γιαννίτσης, επί κυβερνήσεως Σημίτη, παρουσίασε μια σειρά σημαντικών και απολύτως απαραίτητων αλλαγών για τον εξορθολογισμό και την εξυγίανση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης.

Μεταξύ άλλων ο δικής του εμπνεύσεως νόμος προέβλεπε δραστηκές περικοπές στο ευνοϊκό καθεστώς των προνομιούχων εργαζομένων (τράπεζες, ΔΕΚΟ, δημοσιογράφοι κ.ά.), ενώ περιλάμβανε και την καθιέρωση νέου ορίου συνταξιοδότησης για όλους τα 65 χρόνια. Διαφορετικά, προειδοποιούσε, όπως και τόσο άλλοι πριν, ότι η κατάρρευση και η χρεοκοπία ήταν προ των πυλών... τον έδωξαν και αυτόν όπως και άλλους.

Η ιστορία συνεχίστηκε με την περιπέτεια στην Παιδεία και τις πυρκαγιές, η κυβέρνηση Καραμανλή σήκωσε τα χέρια, και άφησε τη χώρα στον αυτόματο πιλότο.

Το σήμερα Πιθανόν να αναρωτιέστε γιατί τα γράφω όλα αυτά. Τα γράφω, επειδή άκουσα σε ένα πάνελ, που συμμετείχαν βουλευτές από διάφορα κόμματα, κάποιον να υποστηρίζει τις πολιτικές του ΠΑΣΟΚ λέγοντας μεταξύ άλλων ότι τότε διπλασιάστηκε ο μισθός του. Δυστυχώς δεν άκουσα κανέναν από τους παρευρισκόμενους να τον ρωτά: «Βάσει ποιων δεδομένων διπλασιάστηκε ο μισθός σου; Αύξησες την παραγωγικότητά σου στο διπλάσιο ή σου τα έδωσε το κράτος παίρνοντας δανεικά, που τώρα ξεπληρώνουμε όλοι μας, και εσύ με το ψαλίδισμα της σύνταξής σου και θα συνεχίσουν να πληρώνουν τα παιδιά, ίσως και τα εγγόνια μας;». Αρκεί να σκεφθείτε ότι στη Γερμανία σε διάστημα 10 ετών, την ίδια εποχή, έδωσαν αυξήσεις στους μισθούς 2,5% (την ίδια περίπου περίοδο).

Υπάρχει και ένας δεύτερος λόγος που τα γράφω αυτά. Διαπιστώνω με ανησυχία ότι λόγω εκλογών άρχισε πάλι ακατάσχετη παροχολογία και βρισκόμαστε πολύ κοντά στον κίνδυνο ενός επόμενου μνημονίου. Όμως τώρα οι κριτές είναι οι αγορές, που παρακολουθούν συστηματικά την ελληνική οικονομία και αναλόγως του πώς μας βαθμολογούν οι διεθνείς οίκοι, διαμορφώνονται, ανεβαίνουν ή κατεβαίνουν τα επιτόκια δανεισμού. Δυστυχώς δεν τους

παιζουμε εμείς τα νταούλια για να χορεύουν, γίνεται το αντίστροφο...

Δεν παραβλέπω ότι αυτή τη στιγμή είναι θετικό το ότι βγήκαμε στις αγορές, όμως δανειζόμαστε με σχεδόν υπερδιπλάσιο επιτόκιο από αυτό των άλλων χωρών που ήταν σε μνημόνια. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι κάθε παραπάνω μονάδα επιτοκίου αντιστοιχεί περίπου με 3 δις, όσο δηλ. ο ΕΝΦΙΑ που πληρώνουμε όλοι μαζί. Αυτό σημαίνει ότι αν χρησιμοποιούσες το 1% του ΑΕΠ της κάθε προεκλογικής παροχής για επενδύσεις στον δημόσιο ή στον ιδιωτικό τομέα, θα είχες 2,5-3% αύξηση του ΑΕΠ, με αντίστοιχη αύξηση των θέσεων εργασίας κ.ά. Οι επενδύσεις σε μια χώρα είναι σαν να φυτεύεις δένδρα: θα σου δώσουν καρπούς να φας, εσύ και τα παιδιά σου, και θα μπορείς να ξεκουραστείς στον ίσκιο τους. Μου θυμίζει αυτό που είπε ένας πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών «δώσε ένα ψάρι σε κάποιον και θα τον χορτάσεις για μια μέρα, μάθε τον πώς να ψαρεύει και θα τον χορτάσεις για μια ζωή».

Και το αύριο Πρέπει να μελετήσουμε τα λάθη μας και να προσαρμόσουμε να τα διορθώσουμε, να ξεφύγουμε από το παλιό κατεστημένο που τα τελευταία 35 χρόνια ό,τι αλλαγή προτεινόταν στην παιδεία, στο ασφαλιστικό, στην υγεία, στη δημόσια διοίκηση, στην τοπική αυτοδιοίκηση, στη δομή της οικονομίας, στις επενδύσεις κ.α., τα κόμματα, οι συνδικαλιστές και η κοινωνία αντιδρούσαν ενστικτωδώς με ένα ηχηρό όχι, ένα ανυποχώρητο όχι σε όλα.

Σκέπτομαι την κυβέρνηση που θα προκύψει από τις επερχόμενες εκλογές και θα πρέπει να χειριστεί τη μετα-μνημονιακή οικονομία της χώρας, και ποιους υπουργούς και συνεργάτες πρέπει να αναζητήσει. Νομίζω ότι πρόσωπα με τις ιδέες του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη και του Τάσου Γιαννίτση είναι μονόδρομος.

Στο κομβικό σημείο που βρισκόμαστε, είναι κρίσιμο το να μην επανέλθουμε στον λαϊκισμό διότι παρόλα τα μνημόνια, παραμένουν ακόμα αλυσά τα βασικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. **Υψηλό δημόσιο χρέος, κόκκινα δάνεια, αναμικτή ανάπτυξη και ελάχιστες επενδύσεις.**

Έναν επί πλέον κίνδυνο εκτροχιασμού αποτελούν οι πρόσφατες αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣΤΕ), που έκριναν αντισυνταγματικές τις μνημονιακές περικοπές στις συντάξεις. Οι εκτιμήσεις βέβαια γύρω από το δυνητικό δημοσιονομικό κόστος ποικίλουν και εξαρτώνται από τις λεπτομέρειες της τελικής απόφασης, που ελπίζουμε να είναι λογική και κυρίως βιώσιμη.

Σίγουρα έχουμε ακόμη μακρύ δρόμο να διανύσουμε. Μπορεί τα μνημόνια να έχουν τελειώσει αλλά παραμένουμε υπό επιτήρηση και σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα υπάρχουν μεταμνημονιακές δεσμεύσεις μέχρι το 2060, που σημαίνει ότι μέχρι τότε, τουλάχιστον, δεν θα είμαστε πλήρως ελεύθεροι.

Όπως έχω γράψει και σε παλαιότερα άρθρα μου, ένας ισχυρός παράγοντας που μπορεί να παίξει θετικό ρόλο στην ανάκαμψη είναι η αυτοπεποίθησή μας και η θετική σκέψη. Να βλέπουμε το ποτήρι μισογεμάτο, γιατί πράγματι υπάρχουν και θετικά στοιχεία. Ο οίκος Fitch στην έκθεσή του για την ελληνική οικονομία τοποθετεί στα θετικά το κατά κεφαλήν εισόδημα, το οποίο, αν και ανερχόταν στα 20.284 δολάρια το 2018, από 31.700 δολάρια το 2008, εξακολουθεί να είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο των χωρών με αξιολόγηση BB, BBB.

Επίσης πάνω από τα δυο τρίτα του εξωτερικού χρέους είναι προς τους επίσημους πιστωτές και έτσι η εξυπηρέτησή του είναι βιώσιμη, ενώ το 80% του χρέους της γενικής κυβέρνησης είναι με σταθερό επιτόκιο. Ο οίκος εκτιμά πως το έλλειμμα του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας διαμορφώθηκε στο 1,9% του ΑΕΠ, το οποίο είναι χαμηλότερο σε σχέση με τον μέσο όρο των χωρών με αξιολόγηση BB. Ακόμη πρόσφατα προχώρησε στην αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας σε Β και υπάρχουν προοπτικές περαιτέρω βελτίωσης.

Μην ξεχνάμε ότι ο Σόιμπλε, πριν μερικά χρόνια, υποστήριζε ότι πρέπει να φύγουμε προσωρινά από τη ζώνη του ευρώ, γιατί δεν θα ήταν δυνατόν να ισοσκελίσουμε το τεράστιο έλλειμμα των 25-30 δις παραμένοντας στην ευρωζώνη. Και όμως τα καταφέραμε. Φυσικά με τεράστιες θυσιές, αλλά πάντως τα καταφέραμε και μάλιστα φτάσαμε στο σημείο να έχουμε και πλεόνασμα. (Μεταξύ μας, πολλοί τότε, δεν το πίστευαν αυτό ούτε και εμείς οι ίδιοι. Για μένα προσωπικά ήταν μια mission impossible).

Όλα εξαρτώνται από την αύξηση του ΑΕΠ που σχετίζεται άμεσα με τις επενδύσεις. Θεωρώ ότι αν αποφασίσουμε να νοικοκυρέψουμε τα οικονομικά της χώρας μας και αποφύγουμε παροχές του τύπου «Τσολόλα δώσε τα όλα» θα προσελκύσουμε πολλές επενδύσεις.

Στα συν της πορείας προς την ανάκαμψη συγκαταλέγονται οι θετικοί δείκτες, η μείωση της ανεργίας, η αύξηση του τουρισμού και των εξαγωγών. Επίσης πρέπει να παραδεχτούμε ότι ο Σύριζα, έστω με μεταβολή 180 μοιρών, ψήφισε πολλά οδυνηρά αλλά αναγκαία νομοθετήματα, που δεν τόλμησαν να περάσουν άλλες κυβερνήσεις. Θα μου πείτε, αν το επιχειρούσαν θα ξεπούσε ακόμα και εμφύλιος, ενώ ο Σύριζα τα πέρασε χαλαρά, χωρίς ιδιαίτερες απώλειες. Συμφωνώ, γιατί κοντρολάρει το «δικό του πεζοδρόμιο», αλλά ανεξάρτητα από τους λόγους, το αποτέλεσμα πιστώνεται στα θετικά του. Στα μείον χρεώνεται η απαγόρευση από το Σύνταγμα της ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων, που τη θεωρώ έγκλημα εν ψυχρώ, και που αν έδιναν το πράσινο φως τα οφέλη θα ήταν πολλαπλά (μεταξύ άλλων επαναπατρισμός πολλών Ελλήνων επιστημόνων, με συνακόλουθη αύξηση του ΑΕΠ 1,5-2%, σύμφωνα με υπολογισμούς). Είμαστε η μόνη χώρα της ΕΕ που ισχύει ρητός συνταγματικός περιορισμός στην ίδρυση μη κρατικών πανεπιστημίων. Στη γειτονική Τουρκία τουλάχιστον τα μισά είναι ιδιωτικά και στην Κύπρο συμβάλλουν σημαντικά στην καλή πορεία της οικονομίας.

Άλλος αρνητικός παράγοντας που λειτουργεί σαν τροχοπέδη για την ανάπτυξη είναι το ποσοστό φοροδιαφυγής, που και λόγω της υψηλής φορολογίας φουντώνει. Όσο πιο δυσβάσταχτοι είναι οι φόροι τόσο μεγαλύτερη είναι η φοροδιαφυγή.

Πολύς κόσμος μιλάει και πολλές αναλύσεις γίνονται για την άνιση κατανομή του πλούτου, που είναι ένα σοβαρό πρόβλημα, πολύ λίγοι, όμως, θίγουν την άνιση συνεισφορά των πολιτών στον κρατικό κορβανά. **Το 50% του φόρου εισοδήματος καταβάλλεται από το 5% των φορολογουμένων, 6 εκατομμύρια φορολογούμενοι πληρώνουν, κατά μέσο όρο, μόνο 92 ευρώ ετησίως στην εφορία και 106 επιχειρήσεις κατέβαλαν το 62% των φορολογικών βαρών.**

Το μεγάλο πρόβλημα της φοροδιαφυγής απασχολεί και την ΕΕ, δεν είμαστε οι μόνοι και μάλιστα σε απόλυτους αριθμούς την πρωτιά κατέχει η Ιταλία, ακολουθεί η Δανία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Μάλτα, η Φινλανδία και τέλος η Ελλάδα, όμως αν λάβει κανείς υπόψη του το κατά κεφαλήν εισόδημα τότε είμαστε στην πρώτη θέση μαζί με τους Ιταλούς.

Το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο εξετάζει το ενδεχόμενο να δημιουργηθεί ένα διευρωπαϊκό σύστημα ελέγχου της φοροδιαφυγής, ανάλογο με το ομοσπονδιακό της Αμερικής.

Τέλος ένα πολύ σημαντικό βήμα για τη χώρα στη μετα-μνημονιακή πορεία της είναι η ενίσχυση του κράτους δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να υπάρχουν τεκμηριωμένοι και σαφείς νόμοι, ανεξάρτητο και ικανό δικαστικό σώμα να τους εφαρμόζει, και δέσμευση των κρατικών αξιωματούχων ότι δεν θα παρεμβαίνουν στη δικαιοσύνη. Η λειτουργία κράτους δικαίου και η ασφάλεια που παρέχει είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για την προσέλκυση επενδύσεων.

Οι επενδυτές θα πρέπει να λάβουν διαβεβαιώσεις ότι οι επενδύσεις τους θα τύχουν καλής μεταχείρισης, και όταν και εάν προκύψει ανάγκη, θα έχουν τη δυνατότητα προσφυγής, ισότιμη αντιμετώπιση και γρήγορη επίλυση των διαφορών στα δικαστήρια.

Γράφονται πολλά για την πορεία της ελληνικής οικονομίας, και σκοπός αυτού του άρθρου είναι να πω με απλά λόγια το αυτονόητο, ότι αν γυρίσουμε στις πρακτικές του παρελθόντος και δεν προχωρήσουμε οι επενδύσεις, θα διαιωνίζεται η δυσπιστία στις αγορές με αρνητικά αποτελέσματα.

Το δις εξαμαρτείν ουκ ανδρός σοφού, πολλά μάλλον το τρις και το τετράκις. Έχει χλιοειπωθεί ότι οι λαοί που δεν διδάσκονται από τα λάθη τους είναι καταδικασμένοι να τα ξαναζήσουν. Η ιστορία μάς βοηθάει να γνωρίσουμε το παρελθόν, να ερμηνεύσουμε το παρόν και εν πολλοίς να προβλέψουμε το μέλλον, κοντολογίς να μάθουμε ποιοί ήμασταν, να καταλάβουμε πού βρισκόμαστε και τι μας επιφυλάσσει το μέλλον και προπαντός να μάθουμε από τα λάθη μας.

Πηγές: Καθημερινή, Η Οδύσσεια της Ελληνικής Οικονομίας, Ρομπέρτους Σ., Μπέτσος Β., εκδ. Λιβάνη, Economist, Bloomberg, Μπάργουμ-Γουόλφ